

Постигане на устойчивост при управлението на природни ресурси, предоставени на концесия

Марина Белчева*

Резюме: Устойчивото управление на ресурсите е част от стратегическите цели на европейската икономическа политика за преход от линейна към кръгова икономика. Един от нейните аспекти, на национално ниво, е опазването на находищата на подземни богатства и минерални води на територията на Република България от изтощаване и неправилна експлоатация. Целта на статията е да бъдат представени основните изисквания към ползвателите на този тип природни ресурси при предоставяне на концесии от държавата, за да се установи дали съществуват механизми за постигане на устойчивост при управлението им. Чрез проучване на действащото законодателство и анализ на концесионните договори, достъпни в Националния концесионен регистър, са обобщени най-често използваните практики за устойчиво управление на тези ценни ресурси, използвани за икономически цели, включително: установяване на екологични изисквания; ограничаване правата за добив и

експлоатация на находищата до предварително определени граници и обеми, за лимитиран период от време; задължения за изготвяне на работни планове, доклади и отчетна документация; условия за предаване на концесионния обект в състояние, годно за последваща експлоатация, засилен административен контрол, който обхваща целия проектен цикъл по реализация на инвестиции в добива на този тип ресурси и др. В резултат на проучването в статията са формулирани препоръки за разширяване на изискванията за устойчивост и засилване на контрола при прилагането им. Така ще се осигури по-широк времеви хоризонт за стопанската им експлоатация и ще се допринесе за постигане на една от фундаменталните цели на ЕС: да се осигурят подходящи условия за икономически растеж за бъдещите поколения без ресурсна зависимост.

Ключови думи: природни ресурси, подземни богатства, минерални води, устойчиво управление, концесии.

JEL: K32, Q28, Q32, Q53.

* Агв. Марина Белчева е докторант в катедра „Управление“ на УНСС.

1. Увод

Използването на природни ресурси за икономически цели в съвременната икономика изисква специфичен подход, който да осигури устойчивото им управление за дълъг период от време, предвид тяхната изчерпаемост. Нарастващият брой на световното население, което се очаква да достигне 9,7 млрд. души през 2050 г., ще увеличи натиска върху природните ресурси. По оценки на Европейската комисия, ако използването им продължи по досегашния начин, към 2050 г. на човечеството ще бъдат нужни ресурсите на три планети като Земята (ЕК, 2020). Това е тенденция, която ЕС се стреми да забави чрез прилагането на целенасочени политики, които да осигурят по-ефективното управление на ресурсите през целия им жизнен цикъл. Част от мерките за постигане на тези цели бяха заложи в *Стратегията за растеж „Европа 2020“*, насочена към превръщането на европейската икономика в „интелигентна, устойчива и приобщаваща“ чрез редица политически инициативи за стимулиране на иновациите за постигане на краткосрочни и дългосрочни ползи за икономиката и околната среда (ЕК, 2010).

За да ускори прехода към *„модел на производство и потребление, ограничаващ до минимум отпадъците“*, по-известен като *кръгова икономика*, през март 2022 г. Европейската комисия предложи допълнителен пакет от мерки, които представляват съвкупност от норми за

постигане на устойчивост и по-конкретно: *актуализиране на правилата за строителните продукти и стратегия за текстилните продукти* (ЕК, 2021). Чрез тези мерки се очаква до 2050 г. да се постигне целта на *Зеления пакт за нулеви въглеродни емисии* – пътна карта с мерки в различни области за превръщането на Европа в първия неутрален по отношение на климата континент (Fetting, 2020).

Перспективата от изчерпване на някои от природните ресурси в близко или по-далечно бъдеще, като резултат от ускореното икономическо развитие на съвременните общества, е напълно реален сценарий. Проблемите, свързани с тяхното опазване и рационално използване, изискват подходящ управленски подход, за да се осигури и на бъдещите поколения достъп до ресурсите, от които запасите са ограничени или се изчерпват с бързи темпове. Особено тревожни са тенденциите, свързани с устойчивостта на водните ресурси и преди всичко – на запасите от питейна вода, което провокира идеята за т.нар. *„европейска синя сделка“* (по подобие на *„зелената сделка“*).

Първоначално иниципирана от Европейския икономически и социален комитет, тази идея вече е припозната като приоритет от Европейския парламент. *„Европейска синя сделка“* допълва целите на *„европейската зелена сделка“* и ще осигури защита на водните ресурси в дългосрочен план от нарастващите климатични предизвикателства. *„Доброто управление на водните проекти води до*

максимизиране на екологичния потенциал на водните ресурси и подобряване на качеството на доставка на вода“ (Стоянова, Атанасов, 2016, с. 343-349) – този подход е водещ не само при управлението на водни проекти в рамките на ЕС, но и приложим на международно и трансгранично ниво. Отговорното управление на бизнеса с цел постигане на дългосрочна устойчивост (ESG – *Environmental, Social and Governance*) се превръща в съвременен коректив за конкурентоспособност. Все повече инвеститори се насочват към по-отговорни, екологосъобразни и устойчиви бизнеси. При планиране на инвестициите се отчита вече не само тяхната икономическа възвръщаемост, но и устойчивото им въздействие (Станева, 2022, с. 308).

Целта на настоящата статия е да представи и анализира изискванията към ползвателите на този тип природни ресурси при предоставяне на концесии от държавата, с оглед гарантиране устойчивост на тяхното управление. Чрез проучване на действащото законодателство, анализ на концесионните договори и провеждане на анкетно проучване през 2022 г. са обобщени условията на всеки етап от реализацията на отделен проект за управление на природни ресурси и най-често използваните практики за устойчиво управление на тези ценни ресурси.

За нуждите на статията са използвани традиционните изследователски методи: проучване на литературни

източници, вторични данни, критичен анализ и синтез.

2. Използването на природни ресурси чрез концесия

Особеностите на проектите, свързани с използване на природни ресурси, са функция на техните основни характеристики: *изчерпаемост; важно обществено значение, предвид качеството им на „публични блага“, прогласено на конституционно ниво; стриктна правна регулация; строги екологични изисквания; дългосрочно планиране на инвестициите; публичен контрол върху целия процес по използването им и др.* Като част от ЕС, България е длъжна да следва и прилага политиките, провеждани на европейско ниво, за да постигне устойчивост и по-висока ефективност при използването на природните ресурси в икономиката. Освен чрез оптимизиране процесите по оползотворяване, чрез нови технологии и иновации, една от възможностите за постигане на по-голяма ефективност при използването на природните ресурси е подобряване на управлението им.

Отговорното фирмено поведение спрямо околната среда, опазването на природните ресурси и ограничаване на екологичните вреди в процеса на техния гоби в следва да са водещи за всеки съвременен инвеститор и проектен мениджър. В тази връзка, акцентът на настоящата статия е върху най-често използваните практики за постигането на тази цел по отношение на два типа

природни ресурси, за които българският законодател е предвидил възможност за предоставяне на концесия – **подземни богатства** и **минерални води** – запасите от които на територията на страната са значителни. Съгласно действащото законодателство, „**подземни богатства** са природни твърди, течни и газообразни минерални и органични образувания и геотермални ресурси в земните недра и минните отпадъци от проучването, добива и първичната им преработка, които е възможно да бъдат използвани в материалното производство“ (т. 21 от §1 на ДР на ЗПВ). „**Минерални води** са посочените в приложение № 2 към Закона за водите, а в останалите случаи, за които има издаден сертификат и/или комплексна балнеологична оценка от Министерство на здравеопазването“ (т. 17 от §1 на ДР на ЗВ).

По данни на Националния баланс на запасите и ресурсите от находищата на подземни богатства в Република България, от подземните богатства, които са изключителна държавна собственост, са проучени, утвърдени и заведени на отчет запасите и ресурсите на общо 166 вида подземни богатства: *енергийни суровини, метални (руди) и неметални (индустриални минерали) полезни изкопаеми, скално-облицовъчни и строителни материали*. Минералните води в страната също са изключително разнообразни: официално регистрираните находища са над 220, а водите им се отличават с уникален състав и свойства, като в температурно

отношение варират от 13°C до 103°C, което разкрива широки възможности за стопанско приложение (*бутилиране, геотермална енергия, балнеология и др.*). От това голямо разнообразие на минерални води, 102 находища са изключителна държавна собственост, а останалите – публична общинска собственост, от които са проучени едва 48 находища.

По данни на Министерството на околната среда и водите, представени през юни 2021 г., само около 15% от ресурсите на находищата на минерална вода в страната се използват регламентирано или около 950 л/сек., при общ дебит от всички минерални извори от около 6800 л/сек., което не е добър пример за устойчиво оползотворяване на този природен ресурс. Само в района на София предполагаемите експлоатационни ресурси на находищата на минералните води възлизат на около 288 л/сек., от които се използват не повече от 20% (Пенчев, Величков, 2011, с. 36).

Един от основните инструменти за използването на тези природни ресурси са *концесиите за добив*. При минералните води, чрез концесията за добив, публичен орган (държавен или общински) „предоставя възмездно на икономически оператор право да водовзема минерална вода за осъществяване на една от следните стопански дейности: 1. бутилиране на натурална минерална вода и/или производство на газирани и други напитки, в състава на които се включва минерална вода; 2. извличане на ценни вещества“ (чл.

Фигура 1. Структура на държавните концесии към края на 2023 г.

Източник: НКР

Фигура 2. Структура на общинските концесии към края на 2023 г.

Източник: НКР

2, ал. 1 от Наредбата за концесиите за добив на минерална вода, обн. ДВ, бр. 100 от 20.12.2019 г.). По отношение на подземните богатства, концесии се предоставят само от държавата, като добивът им

представлява „цялостният технологичен процес на извличане на твърди, течни газообразни полезни изкопаеми и геотермални ресурси от земните недра, включително и чрез преобразуване на естественото им

състояние“ (т. 4 от §1 на ДР на Закона за подземните богатства).

На фигура 1 и фигура 2 е обобщено разпределението на отделните видове концесии, предоставяни от държавата и общините, както и дялът на концесиите за добив. По отношение ползването на подземните богатства и на минералните води чрез концесии за добив, данните от Националния концесионен регистър сочат, че към края на 2023 г. действащите концесионни договори са били 1364, като от тях 688 са за държавни концесии и 676 – за общински концесии. Най-голям дял при държавните концесии заемат концесиите за добив на подземни богатства (552), следвани от концесиите за морски плажове (100), концесиите за услуги (15), концесиите за добив на минерална вода (15) и концесиите за строителство (5) (фигура 1). При общинските концесии най-голям дял заемат концесиите за услуги (520), следвани от концесиите за строителство (117) и концесиите за добив на минерална вода (18) (фигура 2).

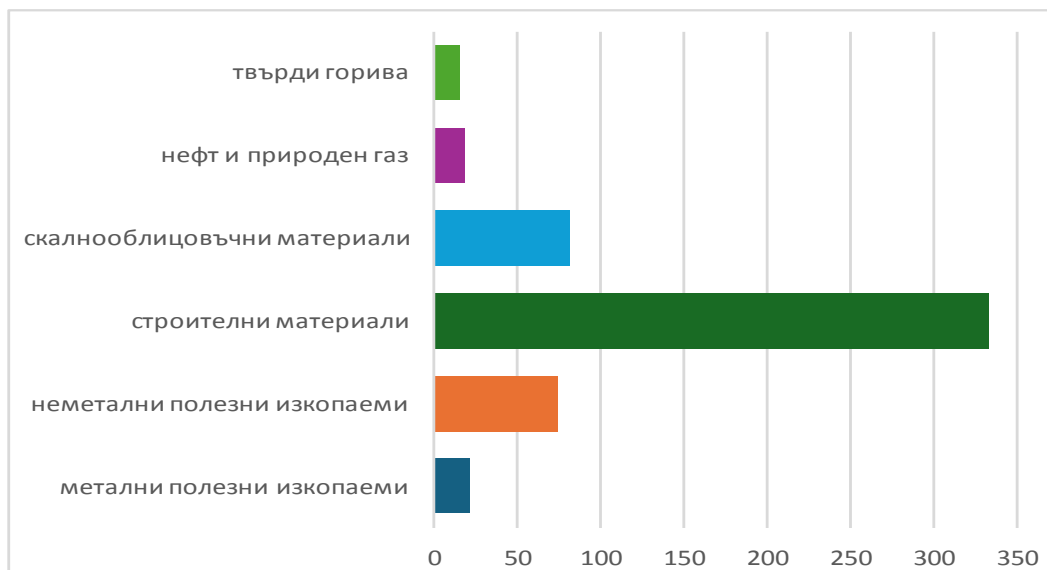
Единният орган за управление на подземните богатства, създаден през 2011 г., като част от структурата на Министерството на енергетиката, обобщава следните данни за действащите **концесии за добив на подземни богатства към 26.01.2024 г.**: общият им брой е 543, от които: за метални полезни изкопаеми – 21 бр.; за неметални полезни изкопаеми – индустриални минерали – 74 бр.; за нефт и природен газ – 18 бр.; за твърди горива – 15 бр.; за строителни материали – 333

бр.; за скалнооблицовъчни материали – 81 бр. (графично разпределението на действащите концесии за добив на подземни богатства е представено на фигура 3).

По отношение на минералните води, в *Доклада за състоянието на концесиите за 2018 – 2019 г., приет от Координационния съвет по концесиите*, в рамките на процедура, проведена в периода 31.03.2021 г. – 08.04.2021 г., общо предоставеният обем минерална вода по всички концесионни договори за добив на минерална вода е 3 021 254 куб. м, от които отчетените от концесионерите добити количества минерална вода са с обем 1 343 606 куб. м. Към м. 02.2024 г. по данни на Националния концесионен регистър, действащите **концесии за добив на минерална вода** – изключителна държавна собственост са 13, а концесиите за добив на минерална вода от находища – публична общинска собственост са 11.

От изложените обобщени данни е видно, че България разполага със значителни запаси от подземни богатства и минерални води, които се използват активно за икономически цели чрез предвидената законова форма, но съществува потенциал за още по-ефективно стопанисване и управление, което може да донесе сериозни финансово-икономически ползи за държавата, общините и инвеститорите.

Използването на разглежданите природни ресурси чрез концесии за добив е съобразено с Плана за действие за държавните концесии, който се одобрява от Министерския съвет (МС, 2021), съгласно

Фигура 3. Разпределение на действащите концесии за добив на подземни богатства (брой сключени договори към м. 04.2024 г. по данни от НКР)

структурата на Националната стратегия за развитие на концесиите, а по отношение на общинските концесии – съобразно общинските планове за действие, които се приемат от Общинските съвети. Реализацията на тези планове допринасят за: *„стимулиране на инвестициите в сектора, привличане на частни капитали за осъществяване на проекти, свързани с използване на природни ресурси, освобождаване на администрацията от несвойствени дейности, намаляване на неефективното разходване на публични средства, повишаване на ефективността при управлението на публичната собственост в съответствие с обществения интерес“* (МС, 2018).

3. Условия за постигане на устойчивост при използването на подземни богатства, предоставени на концесия

Подземните богатства „са изключителна държавна собственост“, съгласно чл. 3 от Закона за подземните богатства (ЗПБ). Придобиването на подземни богатства се осъществява след получаване на концесия, предоставяна с акт на Министерския съвет като Концедент, въз основа на което се сключва концесионен договор със задължителното съдържание по чл. 66, ал. 1 от ЗПБ. При предоставянето на концесия винаги се установяват конкретни условия за добив, които Концесионерът (частен икономически оператор) е длъжен да изпълнява за целия срок на концесията (до 35 години, с възможност за удължаване до 50 години),

за да се гарантира рационалното им използване. Това е видно от „типовото“ съдържание на концесионните договори, сключвани от министъра на енергетиката (компетентният държавен орган с правомощия по управление на подземните богатства), които са общодостъпни в Националния концесионен регистър. За нуждите на конкретното проучване са цитирани разпоредби от **Договор за предоставяне на концесия за добив от находище Дервент, Община Аврен, област Варна от 28.03.2024 г.** (НКР, 2024), който предвижда следните по-конкретни условия за осигуряване на устойчив добив:

- „да се спазват нормативните изисквания, свързани с опазването на земните недра, околната среда, водите, човешкото здраве, защитените със закон територии и обекти, включително – на горите и земите в националните паркове и резервати, правата върху горските територии и земеделските земи, културните ценности, националната сигурност, отбраната на страната и обществения ред, пътищата и пътната инфраструктура от републиканската пътна мрежа“ (чл. 4, ал. 2 от договора);
- „да не се допуска наднормено натоварване със замърсители на околната среда на обектите, подлежащи на здравна защита, и да не се нарушават здравните изисквания за обектите с обществено предназначение по §1, т. 9 от ДР на Закона за здравето“ (чл. 5, т. 2 от договора);
- „да не се нарушава режимът на експлоатация на санитарно-охранителните зони около водоизточниците и съоръженията за питейно-битово водоснабдяване и забраните и ограниченията в Плана за управление на речните басейни около съоръженията за питейно-битово водоснабдяване, за които няма определена санитарно-охранителна зона“ (чл. 5, т. 3 от договора);
- „всички дейности по предоставената концесия да се извършват в съответствие с установените технически и технологични стандарти“ (чл. 5, т. 4 от договора);
- „да не се изграждат сгради и трайни съоръжения върху земята, на която или под която е находището на подземни богатства“ (чл. 5, т. 5 от договора);
- „да се изпълняват одобрените от Концедента и изискуеми от законодателството рекултивационни мероприятия“ (чл. 5, т. 7 от договора) и др.

Концесионерът има възможност да осъществява своята концесионна дейност върху земя в рамката на одобрената концесионна площ и придобитите права. Това става след завършване на съответните действия относно смяната на предназначението на земята при условията на действащото законодателство (чл. 7, ал. 1 от договора). Той е длъжен да изпълнява и задължения, свързани с изработване, съгласуване и/или одобрение от министъра на енергетиката на текущи работни планове, които също са част от осигуряването на устойчива

експлоатация на находището и осъществяване на държавен контрол върху добива. В този смисъл задълженията на Концесионера са предвидени в концесионните договор и изискват изработване и предоставяне на: *„цялостен работен проект за добив и първична преработка, който след съгласуването му става неразделна част от концесионния договор; годишен работен проект за добив и първична преработка за всяка година от срока на концесията, който след съгласуването му става неразделна част от концесионния договор; цялостен работен проект за ликвидация или консервация на миннодобивния обект и рекултивация на засегнатите земи, който се актуализира на всеки 5 години от срока на концесията; план за управление на минните отпадъци, който след одобряване от министъра на енергетиката, става неразделна част от концесионния договор“* и др.

Особен интерес, от гледна точка на задълженията, които следва да осигурят екологосъобразност на добива при подземните богатства, представлява и **управлението на минните отпадъци**, които се формират от проучването, добива, първичната преработка и складирането на този природен ресурс. Тази дейност също се осъществява по реда на Закона за подземните богатства (чл. 22а и сл.), чрез издаване на специално разрешително. Поради нейната важност, като част от плана за управление на минните отпадъци, законодателят е предвидил, преди започване на дейностите по

разрешителното, операторът да представи на министъра на енергетиката финансово обезпечение, което е с гаранционна функция. То трябва да покрива пълния размер на средствата, необходими за:

- (а) *„изпълнение на задълженията на оператора по разрешителното и плана за управление на минните отпадъци, включително – за рекултивация на засегнатите земи и за времето след закриването на съоръжението, които към момента на предоставяне на обезпечението не са изпълнени“;*
- (б) *„изпълнение на мерките по вътрешния аварийен план в случай на настъпване на авария на съоръжението за минни отпадъци“* (чл. 22з от ЗПБ).

4. Условия за постигане на устойчивост при използването на минерални води, предоставени на концесия

По отношение на минералните води, правото на собственост може да принадлежи на държавата или на общините, като изключителна държавна собственост са минералните води от списъка – приложение № 2 към чл. 14, т. 2 от Закона за водите (ЗВ), а публична общинска – минералните води, извън този списък. За минералните води концесия за добив се предоставя за максимален срок от 35 години, когато водовземаването е предназначено за бутилиране на натурална минерална вода и/или газирани и други напитки, в състава на които се включва минерална вода, или за извличане на ценни

вещества. С решението за предоставяне на концесия, Концедентът определя конкретния обект, от който ще се добива минерална вода, като индивидуализира находището и водовземното съоръжение, определя общия годишен експлоатационен ресурс (в куб. м), средноденонощния и върхов дебит (в л/сек.).

Основните задължения на Концесионерите, които се установяват при анализ на съдържанието на концесионните договори, от гледна точка на устойчивото и екологосъобразно ползване на минералните води, са обобщени въз основа на публично достъпните в Националния концесионен регистър договори за предоставяне на концесия за добив, които следват нормативно установеното съдържание по чл. 102, ал. 2 от Закона за водите (ЗВ), на решението, с което се предоставят за ползване.

За конкретното проучване е използван **Концесионният договор от 19.04.1999 г., сключен за добив на минерална вода от Сондаж №3 на находище Девин** (НКР, 2023), който предвижда редица изисквания, които имат отношение към рационалното използване на природния ресурс, като например използването на минералната вода и водовземното съоръжение да отговаря на изискванията за устойчиво развитие; дейностите да се извършват съответно на нормативната база и стандарти при експлоатацията на съвременни технологии, както и да осъществява предписаните санитарно-технически мероприятия за осигуряване

качеството на минералната вода 7 от договора), и др.

5. Обобщение на условията за постигане на устойчивост при управлението на природни ресурси, предоставени на концесия, като част от проектните цели

Представените задължения и условия за осъществяване на добив от разглежданите природни ресурси имат за цел да осигурят рационалното им ползване, опазването им от вредно външно въздействие, ограничаване на негативното влияние върху компонентите на околната среда и забавяне на темповете от изтощаване на находищата. Завишените изисквания за отчетност и контрол, които обхващат всеки етап от осъществяването на проектите, свързани с използване на природни ресурси, съответстват на високия обществен интерес, който те представляват.

Въз основа на разглежданите концесионни договори за добив на *подземни богатства* и на *минерални води*, се очертават няколко **основни групи изисквания**, които имат отношение към осигуряване на устойчивото им използване, като природни ресурси:

- Условия и изисквания, които са свързани с обхвата на **предоставените права**, които са ограничени до конкретна площ, обем, ресурс, дебит и др.;
- Условия и изисквания, които са свързани с **текущи задължения** в хода на упражняване на концесионните права

Фигура 4. Условия и изисквания, свързани с осигуряване на устойчивост при концесии за добив на природни ресурси

- изготвяне и поддържане на отчетна, техническа, геоложка, хидро-геоложка и/или друг вид документация, планове, проекти, отчети, справки, доклади и др.;
- Условия и изисквания, които са свързани с осигуряване **достъп на контролни органи и представители на Концедента** до концесионния обект за извършване на проверки, измервания, мониторинг и др.;
- Условия и изисквания, които са свързани с **поддържането и опазването на концесионния обект** от изтощаване и неправилна експлоатация;
- Условия и изисквания, които са свързани с **осигуряване и поддържане на подходяща инфраструктура** за ефективно използване на предоставения ресурс;

- Условия и изисквания, които са свързани с **опазването на околната среда, защитени зони, обекти и територии**;
- Условия и изисквания, които са свързани с **предаване на концесионния обект** в годно за последваща експлоатация състояние, заедно със съпътстваща документация, която остава собственост на Концедента.

Представените условия и изисквания са от ключово значение за всяка подобна инвестиция и за проектното управление при използване на природни ресурси, което налага предварително планиране от страна на всеки инвеститор и проектен мениджър (фигура 4).

Анализът на основните групи с изисквания налага извод, че те обхващат **всички фази от жизнения цикъл на**

Управление на ресурси и разходи

проектите, свързани с използване на разглежданите природни ресурси: **Подготовка, Изпълнение и Приключване.**

По-конкретно, постигането на устойчивост, като част от проектните цели, следва да се разглежда по отношение на:

- **Подготовката** – *относно възможния обхват на предоставените права, потенциалните дейности, графика за изпълнение и бюджета на проекта;*
- **Изпълнението** – *относно нормативните изисквания за осъществяване на дейностите, задълженията на концесионера, състоянието на обекта и прилежащата инфраструктура, условията за отчетност и контрол, екологичните изисквания и др.*
- **Приключването** – *относно състоянието на обекта, предаването му след*

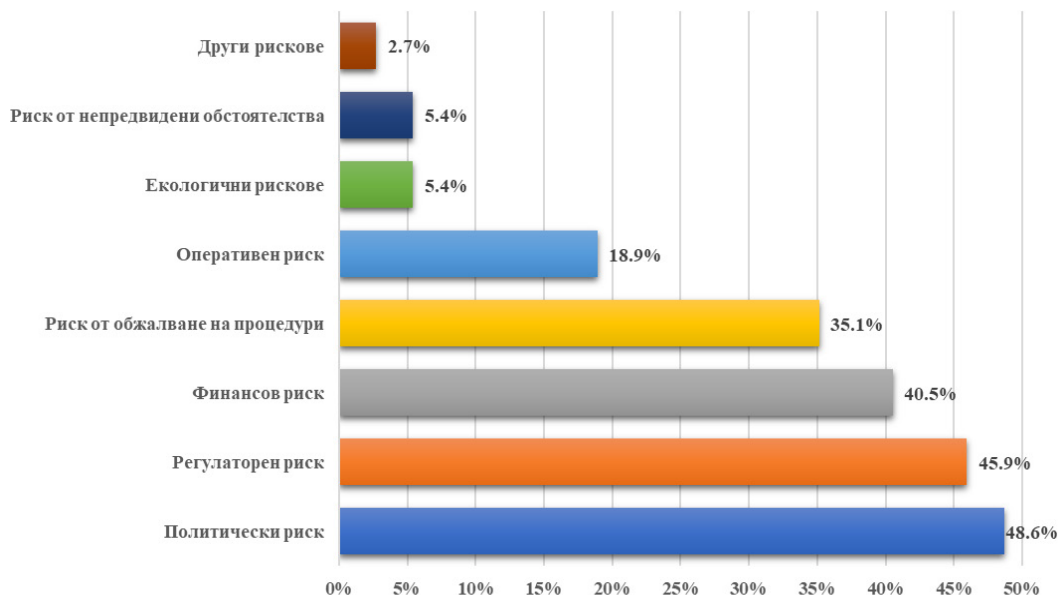
края на концесията и евентуална рекултивация.

Проектните мениджъри следва да съобразяват тези условия на всеки етап от реализацията на един подобен проект, като осъществяват постоянна комуникация с публичните и контролните органи, които имат отношение към управлението на конкретно използвания природен ресурс и да осигуряват необходимите ресурси за изпълнение на изискванията за устойчивост (Александрова, 2015).

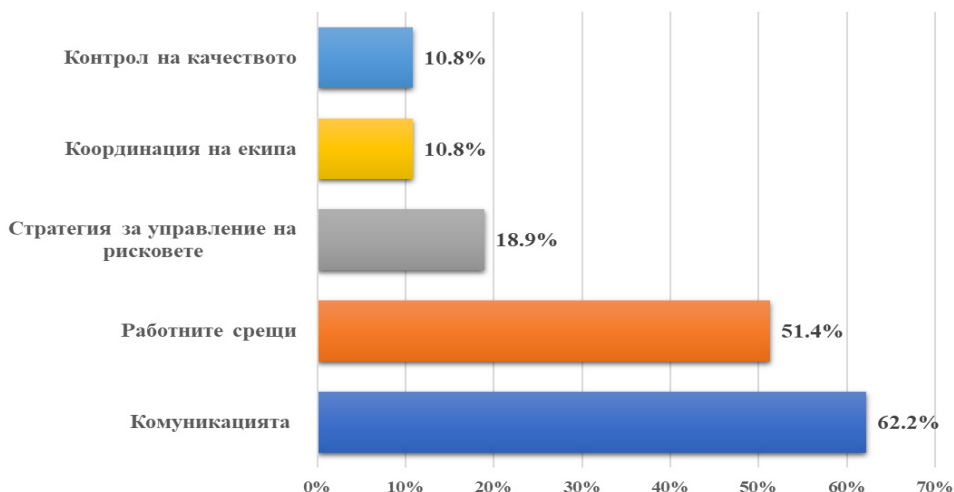
За по-детайлно изследване на проблематиката по управлението на проекти при използване на природни ресурси, през 2022 г. е проведено проучване сред 37 лица с разнообразен управленски опит, участвали в анкетата в различно качество. Основната категория участници в проучването са консултанти и

Фигура 5. Фактори на успешното управление на проекти за използване на природни ресурси (% от посочилите даден фактор)

Фигура 6. Рискове пред управлението на проекти за използване на природни ресурси (% от посочилите даден риск)

Фигура 7. Процеси и методи за успешно управление на проекти за използване на природни ресурси (% от посочилите даден фактор)

експерти (43%), както и представители на общински администрации (27%). Значително по-рядко в проучването са дали своите мнения и оценки инвеститори и

представители на бизнеса (8%), представители на неправителствени организации (8%) и др.

От проучването може да се изведат изводи относно това доколко ангажираните с подобни проекти лица определят устойчивостта на използваните ресурси, като фактор за успешната реализация на подобни проекти.

Значителна част от респондентите посочват като ключов фактор за успеха на управлението на проекти за използване на природни ресурси наличието на проектен екип с високо ниво на професионална подготовка (84%). Близко две трети от анкетиранияте (65%) идентифицират като важен фактор доброто познаване на специфичното за тази сфера законодателство (фигура 5). Не маловажно е и доброто взаимодействие на проектния мениджмънт със съответните административни органи, посочват над половината от респондентите.

От гледна точка на рисковете, застрашаващи успеха на проектното управление при такъв тип проекти, най-често посочвани са политическият (49%) и регулаторният (46%) риск, имащи за основни източници политиките, реализирани от органите на изпълнителната власт (фигура 6). Не по-маловажни обаче са и финансовият риск, както и рискът от обжалване на процедурите, посочвани от над една трета от анкетиранияте. Всеки пети идентифицира също и оперативния риск, характерен за фазата на практическа реализация на проектните дейности.

Участниците в проучването идентифицират и най-важните работни процеси,

осигуряващи успеха на проектното управление при специфичен предмет, какъвто е използването на природни ресурси (фигура 7). Близко две трети от респондентите са единодушни, че такъв ключов процес е своевременната комуникация (62%). Болшинството от анкетиранияте (51%) също така поставят акцент и върху ефективните работни срещи, които са особено важни за пълноценната работа на проектния екип. Почти всеки пети респондент дава своето мнение за значението на целевата стратегия за управление на рисковете, характерни за реализацията на проекти за използване на природни ресурси.

От проведеното проучване е видно, че малка част от респондентите изрично определят устойчивостта при използване на природни ресурси като ключов елемент от успешното проектно управление. Същевременно, от идентифицираните фактори, рискове, процеси и методи за успешната реализация на подобен тип проекти, може да се изведе извод, че участниците в проучването безспорно ги определят като специфични и по тази причина посочват, като важни елементи от управлението им: доброто познаване на законодателството, на регулаторната рамка, възможните екологични рискове, комуникацията и координацията, професионалната подготовка на екипа и др.

Препоръчително е този аспект от управлението на подобни проекти да бъде по-добре проучен и анализиран от проектните мениджъри, за да планират

действията си спрямо изискванията за устойчивост, които произтичат от законодателството, но и от установените добри управленски практики, които придобиват все по-голямо значение в съвременния свят.

5. Заключение

Постигането на устойчивост при използването на природни ресурси за икономически цели зависи от спазването на задълженията, установени в тежест на Концесионера, за което специализираната администрация е длъжна да осъществява текущ мониторинг и постоянен контрол. Тъй като, чрез концесиите, държавата или общините, само временно, за срока на действие на концесионния договор, предоставят права върху тези ресурси на частни стопански субекти срещу възнаграждение (концесионни плащания за предоставените права на добив), тяхна е отговорността да предвидят достатъчно надеждни механизми за рационалното и ефективно ползване на находищата. Това очертава и рамката на проектните цели, от гледна точка на публичните субекти, натоварени с правомощия по управление и контрол върху този тип природни ресурси. Същевременно, икономическите оператори, от своя страна, се стремят към извличане

на максимална печалба от добива на съответния природен ресурс, което може да създаде риск от преждевременното му изчерпване (изтощаване на находището). Ето защо, на законово ниво и чрез концесионните договори, се регламентират представените по-горе изисквания за устойчиво ползване, които следва да бъдат предварително проучени и планирани от проектните мениджъри на всеки етап от управленския цикъл. Високият обществен интерес, с който е свързан добивът на природни ресурси, налага да бъде намерен баланс между стопанската реализация на крайния продукт и опазването на концесионния обект за последваща експлоатация от бъдещите поколения, което е в основата и на европейската политика за устойчивост при използване на природните ресурси.

Разработването на специален модел за управление на проекти, свързани с използване на природни ресурси, който да отразява едновременно изискванията за устойчивост, от една страна, а от друга – баланса между публичния и частния икономически интерес, ще допринесе за по-висока ефективност на проектното управление.

Цитирани източници (References):

1. Александрова, М. (2015). Проектно управление: проектно мислене и проектно действие. София, изд. „Везни-4“.
(Aleksandrova, M. (2015). Proektno upravlennie: proektno mislene i proektno deystvie. Sofia, izd. „Vezni-4“)

2. Данни от МОСВ с източник: <https://business.dir.bg/ikonomika/v-balgariya-se-izpolzvat-samo-15-ot-nahodishtata-na-mineralna-voda> (юни 2021 г.).
(Danni ot MOSV s iztochnik: <https://business.dir.bg/ikonomika/v-balgariya-se-izpolzvat-samo-15-ot-nahodishtata-na-mineralna-voda> (yuni 2021 g.)
3. ЕК (2010). Европа 2020 Стратегия за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж. https://publications.europa.eu/resource/cellar/8d8026dc-d7d7-4d04-8896-e13ef636ae6b.0016.02/DOC_2
(ЕК (2010). Evropa 2020 Strategia za inteligentен, ustoychiv i priobshtavasht rastezh. https://publications.europa.eu/resource/cellar/8d8026dc-d7d7-4d04-8896-e13ef636ae6b.0016.02/DOC_2)
4. ЕК (2020). Нов план за действие относно кръговата икономика: За по-чиста и по-конкурентоспособна Европа. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0098>
(ЕК (2020). Nov plan za deystvie относно kragovata иkonomika: Za po-chista i po-konkurentosposobna Evropa. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0098>)
5. ЕК (2021). Кръгова икономика: как ЕС иска да направи продуктите по-устойчиви. https://www.europarl.europa.eu/pdfs/news/expert/2021/2/story/20210128STO96607/20210128STO96607_bg.pdf
(ЕК (2021). Kragova иkonomika: kak ES iska da napravi produktite po-ustoychivi. https://www.europarl.europa.eu/pdfs/news/expert/2021/2/story/20210128STO96607/20210128STO96607_bg.pdf)
6. Закон за водите, Обн. ДВ, бр. 67 от 27.07.1999 г.
(Zakon za vodite, Obn. DV, br. 67 ot 27.07.1999 g.)
7. Закон за концесиите, Обн. ДВ, бр. 96 от 1.12.2017 г.
(Zakon za kontsesiite, Obn. DV, br. 96 ot 1.12.2017 g.)
8. Закон за подземните богатства, Обн. ДВ, бр. 23 от 12.03.1999 г.
(Zakon za podzemnite bogatstva, Obn. DV, br. 23 ot 12.03.1999 g.)
9. МС (2018). Национална стратегия за развитие на концесиите в Република България (2018-2027). <https://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=1287>
(MS (2018). Natsionalna strategia za razvitie na kontsesiite v Republika Bulgaria (2018-2027). <https://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=1287>)
10. Наредба за концесиите за добив на минерална вода, обн. ДВ, бр. 100 от 20.12.2019 г.
(Naredba za kontsesiite za dobiv na mineralna voda, obn. DV, br. 100 ot 20.12.2019 g.)
11. НКР (2023). Концесия за добив на минерална вода от находище „Девин“, сондаж № 3, област Смолян, община Девин, населено място Девин. Национален концесионен регистър № D-000028. <https://nkr.government.bg/ConcessionaireProcedures/ConcessionaireProcedureInfo/02e4646d-1a92-4638-860b-98b5d8636932>

(NKR (2023). Kontsesia za dobiv na mineralna voda ot nahodishte "Devin", sondazh № 3, oblast Smolyan, obshtina Devin, naseleno myasto Devin. Natsionalen kontsesionen registar № D-000028. <https://nkr.government.bg/ConcessionaireProcedures/ConcessionaireProcedureInfo/02e4646d-1a92-4638-860b-98b5d8636932>)

12. НКР (2024). Договор за представяне на концесия за добив на подземни богатства по чл. 2, ал. 1, т. 2 от Закона за подземните богатства (ЗПБ) – неметални полезни изкопаеми – индустриални минерали – кварцови пясъци, от находище "Дервент", участък „Юг“, разположено в землищата на с. Юнак и с. Дъбравино, община Аврен, област Варна на „Темос-ГМ“ ЕООД, гр. Сеново. Национален концесионен регистър № 216-308/29.03.2024. <https://nkr.government.bg/ConcessionaireProcedures/ConcessionaireProcedureInfo/ca4e57a8-6083-420e-956a-bba52e44a828>

(NKR (2024). Dogovor za predstavlyane na kontsesia za dobiv na podzemni bogatstva po chl. 2, al. 1, t. 2 ot Zakona za podzemnite bogatstva (ZPB) – nemetalni polezni izkopae-mi – industrialni minerali – kvartsovi pyasatsi, ot nahodishte "Derwent", uchastak „Yug“, razpolozheno v zemlishtata na s. Yunak i s. Dabravino, obshtina Avren, oblast Varna na „Temos-GM“ EOOD, gr. Senovo. Natsionalen kontsesionen registar № 216-308/29.03.2024. <https://nkr.government.bg/ConcessionaireProcedures/ConcessionaireProcedureInfo/ca4e57a8-6083-420e-956a-bba52e44a828>)

13. Пенчев, П., В. Величков (2011). Находищата на минерални води в района на София. Столична община & БАПВ. https://bgapv.com/uploads/files/33_mineral_book_01.pdf (Penchev, P., V. Velichkov (2011). Nahodishtata na mineralni vodi v rayona na Sofia. Stolicna obshtina & BAPV. https://bgapv.com/uploads/files/33_mineral_book_01.pdf)
14. Станева, И. (2022). ESG стратегии за устойчиво развитие в българските бизнес организации. *Годишен Алманах*, Академично издателство „Ценов“, том XV, книга 18. (Staneva, I. (2022). ESG strategii za ustoychivo razvitie v balgarskite biznes organizatsii. *Godishen Almanah*, Akademichno izdatelstvo „Tsenov“, tom XV, kniga 18)
15. Стоянова, З., Б. Атанасов (2016). Управление на проекти във водния сектор – добри практики, международна научна конференция „Икономическо благосъстояние чрез споделяне на знания“, СА „Д.А. Ценов“, с. 343-349, ISBN 978-954-23-1185-0 (том 1). (Stoyanova, Z., B. Atanasov (2016). Upravlenie na proekti vav vodnia sektor – dobri praktiki, mezhdunarodna nauchna konferentsia „Ikonomicheskto blagosastoyanie chrez spodelyane na znania“, SA „D.A. Tsenov“, s. 343-349, ISBN 978-954-23-1185-0 (tom 1)
16. Фетинг, К. (2020). Европейската зелена сделка: нашият пакт за бъдещето. Доклад от конференцията на ESDN 2020, офис на ESDN: Виена. (Feting, K. (2020). Evropeyskata zelena sdelka: nashiyat pakt za badeshteto. Doklad ot konferentsiyata na ESDN 2020, ofis na ESDN: Viena)

Postigane na ustoychivost pri upravlениeto na prirodni resursi, predostaveni na kontsesia

Marina Belcheva

Achieving Sustainability in the Management of Natural Resources Given to a Concession

Marina Belcheva

Abstract: The sustainable management of resources is part of the strategic objectives of the European economic policy for the transition from a linear to a circular economy. One of its aspects, at the national level, is the protection of deposits of underground wealth and mineral waters on the territory of the Republic of Bulgaria from depletion and improper exploitation. The purpose of the article is to present the main requirements for the users of this type of natural resources when granting concessions by the state, in order to determine whether there are mechanisms for achieving sustainability in their management. By studying the current legislation and analyzing data from the National Concession Register, the most frequently used practices for sustainable management of these valuable resources used for economic purposes are presented: establishment of environmental requirements; limiting the rights to extract and exploit the deposits to predetermined limits and volumes, for a certain period of time; requirements for preparation of work plans, reports and reporting documentation; delivery of the concession object in a condition suitable for subsequent operation; requirements for reclamation, enhanced administrative control, which covers the entire project cycle of realization of investments in the extraction of this type of resources, etc. As a result of the study, the article formulates recommendations for expanding the sustainability requirements and strengthening the control in their application. This will ensure a wider time horizon for their economic exploitation and will contribute to achieving one of the EU's fundamental goals: to ensure suitable conditions for economic growth for future generations without resource dependence.

Key words: natural resources, mineral resources, mineral waters, sustainable management, concessions.

JEL: K32, Q28, Q32, Q53.